

РОЗДІЛ II

ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПРАКТИЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

З.М. Мірошник

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ “Я” КОНЦЕПЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО- ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Розвиток “Я- концепції” в умовах навчально-виховного комплексу “дитячий садок – початкова школа”, має відбуватися поступово, послідовно, спираючись на закони дошкільного періоду життя і впровадження їх у шкільну культуру у шкільний простір.

“Я-концепція”, самосвідомість, наступність, навчально-виховний комплекс: “дитячий садок – початкова школа” пізнавальний компонент.

The developing of “j-Conception” in the schools conditions: kinder –garden, primary – school, needs to be happened little by little depends on the schools laws and inculcation them in school culture, in school space.

“J-conception”, self-conscions, kinder-garden, elementary-school and coqgnitive componet.

Вивчення практики розповсюдження ідей формування Я-концепції молодшого школяра в умовах особистісно-орієнтованого навчання свідчить, що існують сприятливі й ще в багатьох випадках не використані потенційні можливості для розширення сфери діяльності батьків, вчителів-класоводів та вихователів дитячого садка по розвитку Я-концепції дитини.

Серед них, перш за все, слід відокремити наступність в системі дошкільного виховання і початкової школи, що лежить в основі взаємозв'язку всіх ланок системи освіти.

Ми зробили спробу побудувати експериментальну модель інтеграції “Я”- концепції дошкільника та молодшого школяра в умовах навчально-виховного комплексу „дитячий садок – початкова школа” на основі провідних досягнень окремого вікового періоду та особливостей психологічного розвитку дитини на цьому віковому етапі. Експериментальну

модель представлено у вигляді блок-схеми на рисунку. Предметом наших досліджень стали: провідна діяльність, новоутворення та соціальна ситуація розвитку, що характеризують вибрані нами вікові групи.

Приступаючи до розробки моделі, ми виходили з визнання того, що:

- „Я”- концепція – це динамічна система уявлень дитини про себе, яка об’єднує: самооцінку, суб’єктивне сприймання зовнішніх чинників, що впливають на особистість, усвідомлення своїх зовнішніх, інтелектуальних та особистісних властивостей;
- формування „Я”- концепції здійснюється під впливом життєвого досвіду дитини, в якому важливе місце посідають її взаємини з батьками, іншими дорослими (вчителі, вихователі) та однолітками.

З іншого боку, треба зазначити, що рівень ефективності розвитку „Я” - концепції дитини в багатьох випадках знижують такі проблеми:

- цілеспрямований розвиток „Я- концепції” у дошкільному та молодшому шкільному віці ще не став одним з основних напрямків в системі роботи дошкільної освіти та сучасної початкової школи;
- недостатня психологічна компетентність вчителів, вихователів та батьків стосовно розвитку динамічної системи уявлень дитини про себе не дає можливості інтегрувати особистісно-орієнтований підхід у сферу розвитку та формування особистості в цілому;
- обмежена кількість науково-методичної та психологічної літератури українських вчених як носіїв фундаментальних знань цієї проблеми, необхідних для формування особистісного компоненту підготовки майбутнього вчителя початкових класів та педагога-вихователя дошкільного закладу;
- відсутність об’єктивних даних моніторингу про якість формування системи уявлень дитини про себе в умовах „дитячий садок - початкова школа”;
- недостатнє залучення педагогів-вихователів дошкільних закладів, вчителів-класоводів, майбутніх фахівців –

випускників педагогічних факультетів педагогічних вузів, магістрів, аспірантів до вивчення вікових та індивідуальних особливостей організації навчальної діяльності й типу взаємин, що склалися на певному віковому етапі та їх вплив на формування „Я”- концепції особливо через включення їх у самостійну роботу і здійснення ними самостійних досліджень, участь у творчих конкурсах, науково-дослідницькій діяльності.

З урахуванням вище окреслених положень, треба зазначити, що розробляючи експериментальну модель Я-концепції дитини, в розумінні сутності й специфіки цього феномену, ми виходили з унікальності й неповторності дошкільного, молодшого шкільного віку і їх значення для формування й розвитку однієї з основних сфер соціалізації – самосвідомості. У сфері самосвідомості соціалізація означає формування власного „Я” як активного суб’єкта діяльності, осмислення особистістю своєї соціальної належності, соціальної ролі, самооцінки. Тому-то під інтеграцією особистісно-орієнтованого підходу у формуванні Я – концепції сучасної дитини ми розуміли особливу технологію навчання й виховання в умовах „дитячий садок – початкова школа”. Саме це, на наш погляд, сприяє розвитку продуктивної навчальної діяльності, яка в свою чергу забезпечує інтелектуальний, емоційний, мовленнєвий та особистісний розвиток дитини, формує систему її уявлень про себе, впливає на Я- концепцію в цілому. При цьому реалізація концептуальних положень запропонованої нами моделі забезпечується принцип наступності та створення спеціальних умов (дитячий садок – початкова школа).

Крім того, запропонована модель передбачала використання досягнень у повній мірі обох вікових періодів у єдності вимог, щодо формування самосвідомості особистості, як у дошкільному закладі, так і у початковій школі.

На сучасному етапі розвитку суспільства та реформуванні початкової й дошкільної освіти формування „Я”-концепції можливе за таких умов:

- чіткості у визначенні провідної мети, яка в нашому дослідженні була спрямована на реалізацію принципу наступності у формуванні Я – концепції;

- проектуванні засобів практичної реалізації вищезазначеної мети в умовах „дитячий садок – початкова школа”;
- підборі й моделюванні динамічної системи уявлень дитини про себе, що включає: особистісну, пізнавальну, емоційно-вольову сферу;
- забезпеченні взаємодії між соціальними групами, що впливають на формування Я- концепції дитини; „референтний дорослий”: батьки – вчитель; дорослі: вихователі, батьки, вчителі-класоводи і однолітки.

Сучасна психолого-педагогічна наука і виховна практика свої прагнення щодо вдосконалення процесу формування і розвитку підростаючої особистості пов'язують із особистісно-орієнтованим підходом до дитини. Цей підхід пов'язаний із процесами соціалізації дитини, має суттєво гуманізувати виховний процес, максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її до творчості, сприяти розвитку її самосвідомості.

Експериментальна модель Я – концепції інтегрує в собі розвиток образу “Я” дошкільника й образу “Я” молодшого школяра., що здійснюється в умовах навчально-виховного комплексу „дитячий садок – початкова школа”. Основними детермінантами цієї моделі виступають провідні види діяльності: ігрова – у дошкільника, навчальна – у молодшого школяра; новоутворення віку: розвиток мови і мовлення, формування сенсорної культури – у дошкільника, довільність, рефлексія та логічне мислення – у молодшого школяра; соціальна ситуація розвитку: завищена самооцінка і у дошкільника, і у молодшого школяра. Особливу увагу ми звертали на розвиток когнітивної сфери “Я” - концепції дитини, яка в дошкільному віці характеризується синкритичністю мислення, а в молодшому шкільному віці – побудовою внутрішнього плану дій.

Когнітивний компонент “Я”- концепції дошкільників і учнів молодшого шкільного віку впливає на цілісну структуру образу “Я” і детермінує формування та прояв індивідуальності кожної дитини. Основою когнітивної сфери в нашому дослідженні є розвиток мислення й вербальної пам'яті.

Розвиток психічних процесів як складових когнітивної сфери та їх вплив на формування особистісної “Я” концепції молодшого школяра здійснювався в процесі виконання системи завдань. Завдання учні виконували як в процесі підготовчих занять до школи, так і під час навчального процесу в школі. Основою для цього виступав робочий зошит “Дошкільник-школяр. Формуємо особистісну Я –концепцію дитини шляхом розвитку когнітивної сфери”. Навчання проводилося на основі експериментальної методики.

Результати аналізу розвитку “Я - концепції” молодшого школяра в умовах навчально-виховного комплексу: дитячий садок – початкова школа показали, що ефективне формування та розвиток когнітивної сфери залежить від соціальної ситуації розвитку особистості, від діяльності, яка є ведучою в даний період, а також від новоутворення даного віку. Для перевірки нашої гіпотези та для досягнення мети дослідження були взяті контрольний та експериментальний класи. В контрольному класі розвиток когнітивної сфери відбувався в звичайних умовах, а в експериментальному за розробленою методикою. Задля з’ясування сформованості когнітивної сфери молодшого школяра ми провели контрольний експеримент.

Порівняльні результати наведені в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1.

Рівні розвитку когнітивної сфери	Мисленнєва операція			
	Констатуючий експеримент		Формуючий експеримент	
	Е.	К.	Е.	К.
Високий рівень – 13 -15 б.	24 %	16 %	38 %	22 %
Середній рівень – 9 -12 б.	36 %	37 %	62 %	37 %
Низький рівень – 0 – 8 б.	40 %	47 %	-	41 %

Таблиця 2.

Слухова вербальна пам'ять				
Рівні розвитку когнітивної сфери	Констатуючий експеримент		Формуючий експеримент	
	Е.	К.	Е.	К.
Високий рівень - 6 - 10 б.	27 %	18 %	37 %	18 %
Середній рівень - 4 - 5 б.	31 %	42 %	63 %	42 %
Низький рівень - 1 - 3 б.	42 %	40 %	-	40 %

Обробка результатів даних тестування дозволила виділити такі рівні розвитку когнітивної сфери:

- високий рівень мисленнєвої операції порівняння в експериментальному класі зріс від 4 до 7 учнів (від 24 % до 38 %) у контрольному класі від 3 до 4 (від 16 % до 22 %);
- високий рівень слухової вербальної пам'яті в експериментальному класі зріс від 5 до 7 учнів (від 27 % до 37 %), а в контрольному класі залишився на одному рівні - 3 учня (18 %);
- середній рівень мисленнєвої операції порівняння в експериментальному класі зріс з 36 % до 62 %, а в контрольному залишився на тому ж рівні - 37 %;
- середній рівень вербальної пам'яті в експериментальному класі зріс з 31 % до 63 %, а в контрольному класі залишився на тому ж рівні - 42 %;
- низький рівень мисленнєвої операції порівняння мали 7 учнів (40 %). В формуючому експерименті таких дітей виявлено не було. В контрольному класі знизився рівень дітей з 47 % до 41 %;
- низький рівень слухової вербальної пам'яті в експериментальному класі був 42 %, а в контрольному залишився на тому ж рівні - 40 %.

Результати представлені тестуванням, доводять, що в обох класах зросла кількість учнів з високим рівнем розвитку. Кількість учнів з середнім рівнем розвитку зросла в експериментальному класі, а в контрольному залишилась на тому ж рівні. Дітей з низьким рівнем розвитку когнітивної сфери в експериментальному класі виявлено не було, в той час, як в контрольному класі процентні дані не змінились. Причиною цього, на нашу думку, є використання завдань на підготовчих заняттях і уроках, що реалізують дидактичний принцип наступності в системі навчання.

Отже, можна зазначити, що результати дослідження підтверджують правомірність висунутої нами гіпотези: розвиток “Я - концепції” молодшого школяра забезпечується такою організацією навчального процесу, в якому створені спеціальні умови для розвитку когнітивної складової в умовах навчально-виховного комплексу: дитячий садок – початкова школа.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.. 1: Особистісно-орієнтований підхід: коректико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. - К.: Либідь, 2003.- 280 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание /Общ. ред. В.Я.Пилиповского. – М.: Прогресс, 1986.- 421 с.
3. Боясович Л.И. Личность и ее формирование в десятком возрасте.- М., 1995.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. М.: Сфера, 1998.- 240 с.

Ю.В.Рева

ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНИМ РОЗВИТКОМ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В ОСВІТНЬО – ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

В статье рассматриваются психолого-педагогические предпосылки и оригинальные закономерности управления эффективным развитием личности ученика в образовательно-воспитательном процессе.